

måde, der forenede alle elementer, selvom samtiden ikke formåede at lodde dybderne. Forbindelseslinierne fremtræder – ligesålidt som iøvrigt ingredienserne i kardinalens religiøsitet og moralske normer – blot næppe helt afklaret. En af grundene dertil kan ligge i, at begrebsapparatet næppe heller er fuldt afklaret (trods den indgående diskussion s. 45–81). Hvad lagde samtiden i 'statsens interesser' (statslig prestige, individuel eller kollektiv velfærd osv.) eller i 'statsræson' (som mål og/eller middel)? Er 'statsræson' og 'statsinteresse' begreber, der har været forbeholdt det absolute monarki, og hvilke forbindelseslinier består der mellem 1600-tallets statsræson og dets statsmerkantilisme? McIllwains paradoks slår i hvert fald næppe helt til.

E. Ladewig Petersen

E. G. Rupp and Benjamin Drewery (ed.): Martin Luther. Documents of Modern History. General Editors: A. G. Dickens and Alun Davies. Edward Arnold, London, 1970. xii, 180 s. £ 1,80.

Meningen med denne lille kildesamling angives at være »to outline Luther's life and to illustrate the development of his thought«. Dette søges opnået gennem uddrag eller referat i engelsk oversættelse af de vigtigste Luther-skrifter, herunder tesoer, og stykker af hans prædikener og breve. Der er desuden uddrag af en række dokumenter, der spillede en rolle for Luthers liv og virksomhed: pavebullen, Albert af Mainz' *Instructio Summaria*, den augsburgske bekendelse o.s.v. Ingen kan nægte, at det er vigtige og centrale tekster, der er fundet frem, men man kan have sine tvivl om, hvorvidt det er den mest hensigtsmæssige måde at formidle indblik i emnet. Teksterne står helt uden kommentarer, og karakteren af oversættelse, uddrag og referat overlader ganske læserne til at betragte dem med tilrettelæggernes briller – også i de mange tilfælde, hvor de originale kilder åbner mulighed for flere tolkninger. Bogen kan bedst bruges som supplerende læsning til de mange monografier om emnet, der findes.

Alex Wittendorff

R. J. W. Evans: Rudolf II and his World. A Study in Intellectual History 1576–1612. Oxford U.P., at the Clarendon Press, 1973. xii, 323 s. + plancher. £ 7.50.

Kejser Rudolf II (1576–1612) har forvirret både sin samtid og eftertiden. Hans politiske fiasko var åbenlys; sine sidste år tilbragte han i eksil på Hradshin i Prag, men alligevel nød han internationalt ry som mæcen for en række af tidens mest prominente kunstnere og videnskabsmænd og som beskytter af tidens særprægede okkultisme. Guiseppe Archimboldo's berømte portræt på Skokloster af majestæten som *Vertumnus*, sammensat af frugter og grøntsager, er meget karakteristisk for Pragerhoffets sære manerer og aparte horisont. Dr. Evans, der er

specialist i centraleuropæisk historie, har sat sig som mål at tolke sammenhængen i alle disse tilsyneladende modsigelser i Rudolf II-skikkelsen; han betoner, at denne ekscentriske hofkultur, som han opfatter som udtryk for en grundlæggende enhed i samtidens kosmopolitiske, böhmiske kultur, stræbte mod en langt videre enhed, en 'hellig og universel enhed', som lod sig udtrykke i kunstnerisk symbolisme, og hvortil nøglen lå gemt i astrologi og okkultisme.

Det er sandsynligt, at dr. Evans har truffet en rigtig løsning. Under alle omstændigheder er det naturligvis givet, at okkultisme og astrologi kan og bør tages alvorligt som levn af et milieu, og at horoskoper, som jo bl. a. Tyge Brahe kunde levere, ligeledes må kunne anskues som (normative) levn af en politisk sammenhæng. Så meget mere beklageligt er det, at materialet og analyserne fremlægges i en ganske uoverskuelig form, formentlig på grund af forfatterens eminente sagkundskab. Præsentationen af det overvældende persongalleri og analysen af Pragerhoffets idéverden forudsætter solid forhåndsviden, men for specialisten rummer bogen en dybtborende tolkning af en farverig og bizar verden, der i mange henseender overlevede begivenhederne i Böhmen 1618-21, på vej frem mod 1600-tallets patos og symbolisme.

E. Ladewig Petersen

Fritz Redlich: Die deutsche Inflation des frühen 17. Jahrhundert in der zeitgenössischen Literatur: Die Kipper und Wipper. Forschungen zur internationalen Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, bd. 6. Resumé på engelsk og fransk. Köln, Wien. Böhlau Verlag, 1972. 98 s. DM 18.

Som en hilsen til forfatteren i anledning af hans 80-års dag er denne lille bog blevet udsendt. Her har Fritz Redlich (tidligere Harvard University, Research Center in Entrepreneurial History) bearbejdet indholdet i den store mængde pamfletter og anden lejlighedslitteratur, som blev fremkaldt af inflationen i Tyskland 1621-1623, en periode, der almindeligvis kaldes Kipper- og Wippertiden. Udtrykket kipper og wipper opstod omkring 1619/20, og det betyder formentlig at udsøge, udveje eller udvippe de tungeste og mest lødige mønter. Årsagen til inflationen finder Redlich i svigtende tysk sølvproduktion siden anden halvdel af 1500-tallet kombineret med et stigende behov for penge. Resultatet blev (iflg. Redlich), at Tyskland i årene 1621-1623 de facto havde en kobbermøntfod. Overgangen til denne kobbermøntfod skulle kunne forklare de uhyre prisstigninger, som man hæftede sig ved i samtiden. Udviklingen illustreres også af antallet af groschen, der gik på en daler (jfr. W. Haupt: *Kleine Sächsische Münzkunde*, 1968, s. 112): Mens daleren i Weimar 1607 gjaldt 25 groschen og 1617 32 groschen, så steg den i løbet af året 1619 fra 33 til 40 groschen, og i 1620 fra 42 til 50; 1621 steg den fra 55 til 160 groschen, og endelig i månederne marts til juni 1622 fra 180 til 300 groschen – på dette tidspunkt må sølvindholdet i groschen vel have været under 1/10 gram, hvis der overhovedet var ædelmetal i mønten. En del af denne inflation var forårsaget af spekulation fra selve møntregalets indehavere med kejseren i spidsen, andet skyldtes mere eller mindre samvittighedsløse mønt-